

LIBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Tudor, D.

Mari războinicii ai lumii antice/ D. Tudor– București: Paul Editions, 2023

ISBN: 978-630-6588-05-3

Redactare: *Mihaela Enache*

Nicoleta Monoran

Tehnoredactare: *Paul Editions*

Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Tipar: ARTPRINT

E-mail: office@artprint.ro

D. TUDOR

**MARI RĂZBOINICI
AI
LUMII ANTICE**

Paul Editions 2023

ALEXANDRU MACEDON

MACEDONIA
ÎNAINTE DE ALEXANDRU MACEDON

Țara și locuitorii

Macedonia este situată în partea de miazănoapte a Greciei, pe care o leagă de trunchiul Peninsulei Balcanice. În Antichitate, această țară era înconjurată de triburile ilirice la nord, de cele tracice dinspre est și de lumea greacă de la sud. Principala ei regiune economică o formează o câmpie joasă, numită Emathia, închisă la miazănoapte de masive muntoase și extinsă în lungul coastei egeene, de la muntele Olymp până la vărsarea fluviului Strymon (Struma). Deși era bună pentru agricultură, câmpia cu coastele ei prea mlăștinoase nu oferea golfuri potrivite pentru porturi. Este străbătută de fluviile Haliakmon (Vistrița) și Axios (Vardar), care o leagă și cu văile numeroaselor șiruri de munți din nordul Macedoniei. Porturi bune se întâlneau numai pe coastele Peninsulei Calcidica, dar acestea erau deja stăpânite de greci, în momentul când se ridica statul macedonean. Clima țării prezintă și azi contraste violente, de la cea mediteraneană la cea continentală excesivă, cu veri foarte calde, urmate de ierni geroase, cu zăpadă răscolită de vânturile de nord. În câmpia dinspre coastele golfului Termaic (Salonic) se cultivau, din timpuri imemorabile, grâul, pomii fructiferi și vița-de-vie. Culturile agricole pătrundeau adânc și pe luncile aluvionare din munți. Sus, pe înălțimi, grasele pășuni hrăneau multe turme și excelenți cai pentru nevoile armatei. Întinsele păduri de conifere și de stejar ofereau lemn de export în Grecia, pentru variate construcții. El se transporta mai ales pe Strymon până în portul Amphipolis. Minele de argint de pe muntele Dysoros și cele de aur ale muntelui Pangeu au atras atât pe macedoneni, cât și pe greci.

Ca și în zilele noastre, ținutul Macedoniei constituia o răscruce a drumurilor ce coborau dinspre Dunăre și văile marilor fluvii care se varsă în golfurile Strymonului și Salonicului sau porneau de la țărmurile Adriatice prin Iliria și Macedonia, de-a lungul coastei egeene, până la Byzantium (Constantinopol). Pe aceste căi s-au scurs în diferite direcții mărfurile negustorilor, dar au pătruns și armatele invadatorilor, aducând multe zile triste Macedoniei.

Ca răscruce de *via gentium* („drumuri ale popoarelor“), țara Macedoniei a constituit în întreaga sa istorie o civilizație mixtă, cu o populație eterogenă, mult diferențiată din punct de vedere social, economic și lingvistic. Oamenii aceștia obișnuți cu asprimea climei, fie nobili, fie săraci țărani cultivatori, mereu hărțuiți de vecini, au iubit cu pasiune vinul, calul și războiul care i-a făcut la un moment dat stăpânitorii Orientului. În lumea oamenilor de știință de azi, păreri despre limba și naționalitatea macedonenilor antici dau naștere încă la multe controverse. Herodot și Tucidide îi considerau „barbari”. Până în vremea lui Filip al II-lea li s-a refuzat calitatea oficială de membri ai comunității elenice. Ultimele cercetări arată că a existat o limbă macedoneană, pe care o vorbea și Alexandru Macedon, atunci când ținea cuvântări ostașilor săi. Ca și populația, această limbă se formase din amestecul a trei idiomuri ce veniseră în atingere pe aceste locuri: grec, trac și iliric. Cultura și civilizația greacă au cucerit mai întâi coastele macedonice, apoi curtea regală și aristocrația locală. Pe măsură ce satele și târgurile se îndepărtau de țărmul mării, și cultura greacă ceda locul celei ilirice și celei tracice.

Istoria Macedoniei până la Filip al II-lea

Statul macedonean s-a format de-a lungul multor veacuri, sub dinastia Argezilor. Procesul de formare a început istoric pe la anul 700 î.e.n. și a durat aproape două secole. Regii din această dinastie s-au străduit să aducă treptat la ascultare pe numeroșii „regișori” din acea regiune și să asigure moștenirea tronului în ordine directă, prin primogenitură. Până în secolul al VI-lea, orânduirea socială a Macedoniei păstra încă urme din trăsăturile societății homerice și ale triburilor tracice. La sfârșitul secolului al VI-lea, când se formase o societate împărțită pe clase, în Macedonia domnea Amyntas I, aliat al tiranilor atenieni Pisistrate și Hippias. În fața pericolului persan ce urma să se abată în anul 492 î.e.n. asupra Greciei, regele macedonean a fost silit să se închine lui Darius I. Situația aceasta a moștenit-o și fiul său Alexandru I, sub a cărui îndelungată domnie însă, Macedonia a devenit o putere

de seamă. În al doilea război greco-persan (480-479 î.e.n.), Alexandru I a fost silit de regele Xerxes să-l însoțească împotriva grecilor, dar el și-a câștigat independența odată cu alungarea invadatorilor. Grație filoenismului său a fost primit neoficial în comunitatea elenică, ceea ce i-a îngăduit să se prezinte la jocurile olimpice. Istoricul Herodot ne informează că i s-au ridicat statui la Olympia și Delos și că la curtea lui au găsit o bună primire poetul Pindar și însuși Herodot. A întărit mult autoritatea regală și a fost primul dintre regii macedoneni care a bătut monedă proprie din argint, ceea ce a dus la dezvoltarea comerțului interior. Succesorul său, Perdicas al II-lea (450-413 î.e.n.), în lunga sa domnie, a trebuit să lupte cu mai multe colonii grecești din Peninsula Calcidică. Pe timpul războiului peloponesiac (izbucnit la 431 î.e.n.), el a înclinat când spre Atena, când spre Sparta, numai ca să poată menține independența statului său.

I-a succedat Archelaos (413-400 î.e.n.), care și-a lichidat toate rudele apropiate pe linie masculină, spre a-și asigura liniștea domniei. Este cunoscut de istoricul Tucidide ca un rege „reformator”, în scopul întăririi tronului, a consolidării puterii macedonene și a extinderii politicii culturale filoenice. Prima lui grijă a constituit-o întărirea cetăților, construirea de drumuri strategice și dotarea armatei cu cai, arme și materiale de tot felul, așa cum nici unul dintre predecesorii săi nu o făcuse. În noua capitală a statului, Pella, mecenatul rege macedonean construisese un somptuos palat decorat cu fresce de către marele pictor Zeuxis. Acolo a primit numeroși intelectuali din Grecia, ca poetul dramatic Euripide. După asasinarea sa, tronul Macedoniei a fost ocupat rând pe rând de regii Amyntas al III-lea, Alexandru al II-lea și Perdicas al III-lea, ale căror domnii au cunoscut numeroase lupte pentru tron, războaie cu tracii sau ilirii și intervenții în conflictele dintre cetățile grecești. Pentru Macedonia anarhizată, cu finanțele dezorganizate și amenințată de o cucerire din afară, situația a devenit extrem de precară în anul 359 î.e.n., când regele Perdicas al III-lea a pierit luptând în timpul unei incursiuni a triburilor ilirice. Catastrofa a fost evitată de către Filip, numit regentul fiului lui Perdicas.

Creșterea puterii Macedoniei sub Filip al II-lea (359-336 î.e.n.)

Regentul, în vârstă de 23 ani, avea în față grave probleme de rezolvat. Ilirii jefuiau părțile nordice ale țării, tracii amenințau cu o invazie dinspre răsărit, orașele grecești de pe litoralul egeean se orientau către Atena, iar în interior pretendenții la tron aduseseră

discordie și anarhie. Foarte curând, minorul fiu al lui Perdiccas a fost înălțurat și, ca rege, Filip avea posibilitatea să acționeze liber. Ca ostatic în Iliria, apoi în Beoția pe lângă celebrii generali tebani Epaminonda și Pelopida, Filip învățase încă din copilărie și adolescență tehnica războiului, arta diplomației și cunoștea superioritatea culturii grecești. La curtea sa a fost grec ca educație, iar în campanii, soldat cu inimă și îndrăzneală de macedonean. Ca nimeni altul, el a știut să-și aleagă cei mai dibaci colaboratori, să-i atragă pe toți prin farmecul său de a vorbi, iar în tratativele diplomatice să folosească cele mai surâzătoare, dar vagi și viclene promisiuni. Nu pregeta să apeleze și la aur pentru a cumpăra conștiințele. Căsătorit de mai multe ori, cea de-a doua soție, Olimpiada, fiica unui regișor din Epir, îi va aduce pe lume pe Alexandru Macedon.

Încă din primele luni ale domniei, Filip își schița un vast plan militar și diplomatic, pe care îl va realiza aproape în întregime. Cu energie și vărsare de sânge restabilește ordinea în țară, apoi planurile sale ținesc dincolo de frontierele Macedoniei. A intervenit ca arbitru în discordiile din Epir și Tesalia. Macedonia avea nevoie de o fereastră largă la Marea Egee, dar la acea dată, aceasta era deținută de coloniile grecești din Peninsula Calcidică. Profitând de neînțelegerile dintre aceste orașe, el ocupă Amphipolis și Potideea, unde își instalează garnizoane. Apoi, efortul militar al regelui se îndreaptă împotriva principilor iliri și traci ațâțați de atenieni. Victorios în Balcani, el fondează orașul Philippopolis (azi Plovdiv) și ocupă minele de aur de la Pangeu, care i-au procurat mijloace pentru plata soldelor și ridicarea economică a țării. Mai târziu, un istoric grec, Diodor din Sicilia, scria cu amărăciune că aurul lui Filip de la Pangeu a găsit mulți trădători de patrie în lumea elenă, între care și pe preoții oracolului de la Delphi. Consolidarea internă și externă îi dă răgazul să reorganizeze statul într-o formă trainică, stabilitate de care va profita și Alexandru în domnia sa.

Pe vremea lui Filip și a lui Alexandru, populația Macedoniei se ridica la aproximativ 800.000 de locuitori, din sânul căreia regii puteau recruta 80.000 de luptători. Familiile de nobili, proprietare de pământuri întinse, au fost atrase de Filip în capitala țării, la Pella; rupte astfel de legăturile lor cu supușii de la țară, ele au fost obișnuite să intre în suita și în slujbele oferite de rege. Din rândurile nobilimii și-a ales generali de seamă, ca Parmenion, Antipatros, Perdiccas etc., folosiți mai târziu și de Alexandru în expediția sa din Orient. Nobilii din garda regală, numiți *hetairi* („însoțitori”), constituiau cea mai bună cavalerie de șoc pentru ruperea frontului

inamic și urmărirea fugărilor. Masa pedestrimii, alcătuită în cea mai mare parte din țărani și mercenari, purta o armă națională *sarissa*, un fel de lance lungă de 5-7 m, și se grupa în unități tactice numite falange. Constituind o infanterie grea, falanga se mișca încet, dar era un zid de lănci invincibil. Existau și trupe înarmate ușor, folosite tactic pentru diferite manevre rapide, ca *hipaspiștii* („ Purtătorii de scut”), grupe de arcași, de lăncieri etc. Pentru prima dată, armata macedoneană a fost înzestrată de regele reformator și cu mașini de asediu. Sub ochii regelui se organizau periodic manevre la care participau arme de diferite categorii. Țara fusese împărțită în circumscripții militare, unde oamenii se concentrau rapid la ordinul regelui. Istoricul Diodor avea dreptate când afirma că Alexandru a moștenit de la predecesorul său o armată atât de puternică, încât nu-i mai erau necesare trupe aliate.

Puterea regelui era absolută. El apela numai la sprijinul „adunării oamenilor înarmați”, care-i întărea puterea lui de șef militar și pedepsea cu moartea pe dușmanii tronului. Această adunare era o reminiscență a democrației militare. Minele de argint de la Dysoros și cele de aur de la Pangeu îi aduceau un venit anual de peste o mie de talanți (talantul = circa 26 kg argint). Din metalul prețios s-au bătut monede denumite *stateri*, care făceau concurență drahmelor ateniene și daricilor persani. Raportul dintre aur și argint s-a fixat la 1:10. Monedele regelui macedonean au circulat și în lumea triburilor geto-dacice de la nord de Dunăre, unde adesea erau imitate. Tezaurul regal plătea pe conducătorii principalelor instituții administrative din capitală și suporta educația militară a „copiilor regali”, adică a fiilor de nobili din anturajul curții.

O inițiativă originală a lui Filip, pe care o va răspândi și Alexandru în drumul său până la Indus, a fost fondarea de colonii în interior, pe locurile de mare importanță economică și strategică. În aceste colonii se așezau și multe elemente elenice purtătoare ale culturii grecești.

În acea vreme, Atena era ocupată în războiul cu aliații săi din cea de-a doua confederație maritimă și nu putea interveni pentru a-și salva coloniile din Peninsula Calcidică. Singuri, oratorii Demostene și Hyperides dezvăluiau în fața adunării poporului atenian pericolul macedonean, pe când alții, ca grupul lui Eubul, credeau în sinceritatea pacifică a lui Filip sau erau reduși la tăcere de aurul regelui.

Primul „război sacru” dintre statele grecești membre în *amficionia* (asociația religioasă) de la Delphi i-a oferit prilejul lui Filip ca, timp de 10 ani (355-345 î.e.n.), să intervină și să-și consolideze situația

în Grecia. Acuzați că au cultivat pământurile sacre ale sanctuarului din Delphi, focidienii au fost atacați de tebani, ceartă care a antrenat de o parte și de alta majoritatea statulețelor grecești. Una dintre grupări a apelat la sprijinul lui Filip. Acesta atât aștepta: să ocupe Tesalia și apoi să înainteze până în inima Greciei. Acum (351 î.e.n.) a rostit Demostene prima „filipică” (cuvântare violentă) împotriva dușmanului din nord, cu scopul de a coaliza în jurul Atenei pe toți dușmanii lui Filip. Deocamdată, Macedonia nu intervenea energic în treburile grecești sudice, fiindcă trebuiau lichidate bazele militare ateniene din orașele calcidice, strănse într-o ligă în jurul Olintului. În 348 î.e.n., Filip cuceri și făcu una cu pământul înfloritorul Olint, ai cărui locuitori au fost vânduți ca sclavi. Odată cu această victorie căzură în mâna sa toate coloniile de pe coasta calcidică. Alte cuvântări însuflețite ale lui Demostene, numite „olintice”, nu mai găsiră ecou în fața adunării poporului atenian, străbătută de un curent pacifist. O solie de 11 persoane condusă de Filocrate, secretarul adunării poporului, împreună cu Demostene și Eschine, pleca la Pella ca să semneze o pace umiltoare care recunoștea toate cuceririle lui Filip.

Primul „război sacru” se încheia cu o victorie decisivă asupra focidienilor, excluși din consiliul amfichioniei, pentru a face loc acolo lui Filip, acum adevăratul stăpân la Delphi. Într-un celebru discurs, Demostene arăta situația reală din cele două tabere: *„Filip comandă armata sa ca un adevărat stăpân, armată care-l urmează credincioasă, ceea ce este un mare avantaj pe câmpul de luptă. Soldații săi stau mereu cu arma în mână. Filip are bani din belșug, face deci ceea ce vrea, fără să anunțe prin decrete, fără a ține adunări, fără să se teamă de sicofanți (denunțatori) și de a fi urmărit pentru acte ilegale; nu dă socoteală nimănui; într-un cuvânt el este șeful, stăpânul și suveranul. Iar eu, care trebuie să fac față unui asemenea dușman, pe ce pot fi stăpân? Pe nimic! Dreptul de a vorbi poporului, acest drept este singura mea putere, drept pe care l-ați putea acorda la fel și mercenarilor lui Filip”*.

Pacea lui Filocrate rămânea literă moartă pentru Filip, decis a cuceri toată coasta europeană a Mării Marmara. La Atena luptele dintre grupările politice erau în toi. Isocrate, unul dintre bătrânii cărturari ai Greciei, adresa o scrisoare publică regelui macedonean, plină de idei și îndemnuri panelenice. Filip era invitat de Isocrate să aplaneze conflictele orașelor grecești, să devină generalisim al macedonenilor și al lumii elenice, cu ale căror forțe unite să cucerească Asia Mică de la perși. Acolo să se întemeieze colonii unde să fie trimisă sărăcimea gălăgioasă și flămândă din orașele Greciei.

Regele Macedoniei își continua liniștit opera sa de anexiuni și de

lărgire a discordiei între greci. În anul 340 î.e.n. plecă într-o lungă expediție prin Peninsula Balcanică și lăsă ca locțiitor la Pella pe fiul său Alexandru, în vârstă de 16 ani. Demostene rostea la Atena „filipică” după „filipică”, călătorea în Peloponez, Tesalia, Iliria și Tracia, apela și la regele Persiei, numai ca să realizeze un front comun împotriva Macedoniei. Spiritul antimacedonean renăștea în întreaga Grecie, dar el nu putea fi canalizat împotriva dușmanului din nord, din cauza neînțelegerilor mărunte dintre micile state grecești. În anul 340 se aprindea al doilea „război sacru”, tot pentru problema cultivării pământului sanctuarului de la Delphi. Filip era chemat în ajutor de însăși adunarea poporului atenian! Era ceea ce aștepta șiretul macedonean, hotărât acum să aducă Grecia sub controlul său. Armatele sale au pus stăpânire pe punctele strategice cheie din Grecia și erau mai puțin preocupate de lichidarea plictisitoarelor certuri de la Delphi. Strigătul de alarmă a fost dat tot de către Demostene. Era însă prea târziu, deși împotriva Macedoniei se ridicase o coaliție puternică de state grecești. Operațiile militare s-au prelungit până în vara anului 338 î.e.n. Bătălia finală și hotărâtoare a avut loc la Cheronea, în Beoția, unde Filip dispunea de o armată de 30.000 de pedestrași conduși direct de rege și de un corp de cavalerie de 2.000 de oameni, comandat de Alexandru, în vârstă de 18 ani. Demostene, înarmat cu o lance, lupta în primele rânduri ateniene. Un atac furios al tânărului prinț macedonean asupra aripii drepte a armatei grecești a hotărât deruta și victoria asupra aliaților. O mie de ateniени zăceau pe câmpul de luptă, două mii căzuseră prizonieri, alături de numeroși tebani etc. Pe locul dezastrului s-a înălțat ulterior statuia unui leu din marmură, monument care stăruie și azi pe câmpia de la Cheronea.

După victorie, Filip a pedepsit o serie de orașe grecești, a așezat garnizoane macedonene în multe locuri și a impus Atenei o nouă pace umiltoare, urmată de pierderea tuturor aliaților și a coloniilor ei din nordul egeean și din Marea Marmara.

Ca să oficializeze stăpânirea macedoneană în Grecia, Filip a invitat la un congres, fixat la Corint, toate statele grecești. Numai Sparta a avut curajul să refuze invitația la acest congres, ținut la 337 î.e.n. Se constituia acum o ligă a orașelor-state grecești, de caracter panelenic, care proclama „pace generală” în lumea greacă și război Persiei. Liga făcea alianță cu Macedonia și recunoștea ca „hegemon” al ei pe Filip, numit comandant suprem al viitorului război din Orient. Se proclama inviolabilitatea proprietății private, se interzicea reimpărțirea pământurilor, iertarea datoriiilor și eliberarea sclavilor – măsuri prin care se urmărea consolidarea societății sclavagiste.

URDIS | We know

Filip nu a putut vedea realizată ultima etapă a marelui său plan de cuceriri, deoarece în anul 336 cădea la Pella, sub pumnalul unei conjurații. La curtea regală fusese mare fierbere în urma alungării Olimpiadei și a recăsătoririi lui Filip cu frumoasa Cleopatra, fapte care puneau în pericol succesiunea la tron a lui Alexandru. La banchetul nupțial, Filip s-a repezit cu sabia să-l străpungă pe Alexandru și numai starea de ebrietate a regelui l-a scăpat de la o moarte sigură pe viitorul cuceritor al lumii. Mai târziu, în timpul unei ceremonii la palat, hetairul Pausanias l-a rănit mortal pe rege cu un pumnal și declara că a făcut-o dintr-o răzbunare personală. Bănuielile s-au îndreptat ulterior asupra unui complot tainic de care nu erau străini Olimpiada și spionii perși. Remarcabilul comandant de oști și genial diplomat al noii Macedonii murea în vârstă de 47 de ani, după ce domnise 24.

Pentru cucerirea Orientului se făcuseră deja primele pregătiri. Peste Helespont (Dardanele), Filip realizase un cap de pod, de unde o armată a sa formată din 10.000 de macedoneni și greci, sub comanda lui Parmenion și Attalos, înainta în Asia Mică. Se aștepta sosirea grosului armatei, pentru anul următor, în frunte cu Filip. Momentul pentru cucerirea statului persan era favorabil. În 337/336, avusese loc o schimbare de domnie și tronul persan era ocupat acum de Darius al III-lea Codomanul. Puterea regală fusese mult slăbită din cauza anarhiei alimentată de satrapii persani, dornici de a se separa în state. Unii erau deja în legături tainice cu Macedonia și așteptau sosirea lui Filip.

ALEXANDRU MACEDON ȘI CUCERIREA PĂRȚII APUSENE A IMPERIULUI PERSAN

Cu domnia lui Alexandru Macedon s-a deschis o nouă etapă în istoria lumii antice. Filip își extinsese controlul în lumea Peninsulei Balcanice, pusese capăt anarhiei politice din lumea elenică, obligată acum să accepte un fel de unitate impusă din afară și să recunoască Macedonia ca purtătoare a steagului pentru dărâmarea Imperiului persan., „Cruciada” în Orient a fost condusă în cei 13 ani de domnie ai lui Alexandru (336-323 î.e.n.) cu o vigoare legendară și a oferit lumii grecești epuizate un câmp economic și cultural de expansiune cu totul nou. Alexandru a îndeplinit o mare misiune istorică, deschizând *epoca elenistică*. Marele cuceritor tindea la crearea unui imperiu universal, în care să se contopească lumea greco-macedoneană cu cea orientală. În Orient s-a arătat ca răzbunător al atâtor suferințe

provocate grecilor de către perși în timpul războaielor medice și ca eliberator al popoarelor cotoprite de persani.

Întâmplarea a făcut să nu dispunem azi de o istorie completă și critică a faptelor lui Alexandru, scrisă de un contemporan al său. Se știe că din ordinul monarhului cancelaria regală redacta zilnic un jurnal oficial al faptelor sale, dar acest prețios document a dispărut din vremea când Alexandru era încă în viață. Generalii și colaboratorii din anturajul monarhului, ca Ptolemeu, fiul lui Lagos, amiralul Nearh, inginerul Aristobulos din Cassandrea și alții au lăsat memorii, dar și acestea s-au pierdut. Reconstituim azi istoria lui Alexandru Macedon pe baza celor ce s-au scris despre el, trei și chiar cinci secole mai târziu, de către istoricii din vremea Imperiului Roman, ca Diodor din Sicilia, Iustinus, Quintus Curtius, Plutarh și mai ales Arrianus, ca și pe baza informațiilor culese din numismatică, epigrafie și papirologie.

Dintre aceste izvoare, rămâne ca cea mai importantă *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*, scrisă în limba greacă de către Arrianus, un om cult, onest, conștiincios, precaut și bun cunoscător în probleme de artă militară, ca fost ofițer în armata romană până pe timpul domniei lui Antoninus Pius (138-161). Arrianus nu are însă talent de povestitor ca Herodot sau Polybios și nici puterea de a judeca faptele istorice ca Tucidide și Tacit. Biografia lui Alexandru, redactată de Plutarh cam în același timp, conține un bogat magazin istoric cu informații adesea legendare.

Ca și în Antichitate, literatura istorică de azi despre faptele lui Alexandru este imensă, dar adesea redactată patetic, cu mult subiectivism, din cauza personalității excepționale a eroului. La unii istorici germani întâlnim o adorație aproape mistică pentru marele cuceritor (Droysen, Ed. Mayer, U. Wilcken etc.), la alții dimpotrivă, o exagerată subapreciere (J. Beloch).

Copilăria și educația lui Alexandru Macedon

Nașterea eroului a fost învăluită în multe povestiri fantastice de către unii biografi antici. A venit pe lume în ultimele zile ale lunii iulie a anului 356 î.e.n., în palatul de la Pella. Legenda spunea că se născuse în noaptea când nebunul Herostrat incendiase templul zeiței Artemis din orașul Ephes, una din cele șapte minuni ale lumii. De la tatăl său, Alexandru a moștenit o inteligență sclipitoare, energia și îndrăzneala în momente grele. Mama sa, Olimpiada, o prințesă epirotă vijelioasă, autoritară; orgolioasă și adeptă a unor culte mistice

(orifice și dionisiace), îi va transmite unele pasiuni violente, dragostea pentru literatură și dorința de glorie nestăpânită. Primul său pedagog, Leonida, o rudă săracă a Olimpiadei, îi va da o educație „spartană”, extrem de severă, până la vârsta de 13 ani. Mulți ani după aceea își va reaminti Alexandru de vergile lui Leonida. În anul 343, copilul Alexandru împreună cu alți fii de la curte, camarazii de arme de mai târziu, ca Leonnatos, Hephastion, Nicanor, Marsyas ș.a., primeau ca profesor pe celebrul filozof Aristotel. Departe de Pella, în localitatea Mieza, timp de trei ani, ei au studiat temeinic ca într-un „pension”. Pe vremea lui Plutarh, după cinci secole, se mai păstrau acolo băncile așezate în locuri umbroase, unde predase Aristotel. Profesorul și învățatul Aristotel era considerat ca un „secretar al naturii”, datorită variatelor sale cunoștințe enciclopedice din domeniul istoriei, retoricii, metafizicii, geografiei, științelor naturii ș.a., domenii în care l-a inițiat pe tânărul vlăstar regal.

După încheierea misiunii sale de profesor al lui Alexandru, Aristotel s-a stabilit la Atena, unde a deschis o școală numită „Liceul”. În marele oraș al culturii grecești, filozoful a atras în jurul său tineri dornici de învățătură din întreaga lume grecească, pe care i-a inițiat în tainele științelor naturii, ale literaturii, filozofiei, artei etc. „Universitatea” lui Aristotel din Atena luase locul „Academiei” lui Platon, fostul său profesor, unde învățătura avea un caracter abstract și idealist. În drumul său spre Orient, Alexandru a ținut mereu legătura cu fostul său dascăl, căruia îi trimitea la Atena plante, animale și diferite minereuri pentru studiu, necunoscute în Grecia. Marele filozof a murit la un an (322 î.e.n.) după dispariția prematură a elevului său. Partidul antimacedonean din Atena îl alungase din oraș pe Aristotel, considerat ca om de încredere al Macedoniei și periculos statului atenian. Biblioteca și laboratoarele de cercetare ale învățatului filozof au fost răvășite și în parte distruse. După moartea lui Aristotel, elevii săi au continuat opera de cercetare a maestrului în domeniul științelor naturii și al filozofiei.

Mândru că neamul său se trăgea (după legendă) din Heracle și Achile, Alexandru memoriza cu pasiune versurile lui Homer, recita încântat din poezia lui Pindar și din tragediile lui Euripide. „Socotea și numea *Iliada* merindea trebuincioasă pe calea virtuții războinice” – scrie Plutarh. Legendele din această perioadă vorbesc despre exercițiile sale fizice, despre pasiunea pentru vânătoare și despre ingeniozitatea cu care a știut să împlânzească pe armăsarul său Bucefal, un cal excepțional, cu care va parcurge Orientul până la Indus. Studiile de la Mieza se terminară brusc în anul 340, când

Alexandru fu rechemat la Pella, ca să țină locul părintelui său plecat la război în Tracia. După faptele eroice de la Cheroneea, unde comandase o aripă a oastei macedonene, Filip îl trimise într-o misiune diplomatică la Atena. Acolo admiră pentru prima și ultima dată minunatele monumente de pe Acropole. Un dezacord între Alexandru și Filip s-a produs odată cu noua căsătorie a regelui, când un unchi al Cleopatrei, noua regină, contestase legitimitatea succesiunii la tron a prințului. Alexandru se autoexilă în Epir, urmat de prietenii săi Harpalos, Ptolemeu, Nearh și alții. Împăcarea și reîntoarcerea la Pella a tânărului au fost opera corintianului Demaratos, cel care îi adusese calul Bucefal. Atunci când a fost asasinat Filip, Alexandru era în capitala regatului și nimeni nu i-a mai putut contesta dreptul la succesiunea tronului.

Portretul fizic al lui Alexandru ne-a fost transmis în proza lui Plutarh, immortalizat în marmură sau bronz de sculptorul oficial al curții sale, Lisip din Sicyon, și reprodus pe monede, mozaicuri, picturi etc. Dar adevăratul portret – realist – nu-l cunoaștem, deoarece Lisip l-a idealizat conform manierei timpului. Capul lui prezenta un aspect leonin, puțin aplecat spre umărul stâng, cu fruntea largă, parțial acoperită de șuvițele unei coame bogate, cu ochii strălucitori și focoși, și o piele neobișnuit de albă.

Portretul moral al eroului apare mai sigur în descrierea lui Plutarh: „temperament implusiv, năvalnic și foarte pornit”. „Iar căldura trupului său – scrie același biograf – îl făcea pe Alexandru să bea și să fie iute la mânie”, ca să treacă succesiv de la accese de furie nebunească, la căință și rușine pentru cele făptuite. Acestor defecte, biografia îi opun calitățile unui om brav, energic, răbdător în campanii, generos, spirit clar și șef militar neîntrecut. Pe măsură ce a obținut marile succese în bătălii, pe măsură ce a cunoscut monumentele grandioase ale Orientului și a avut în față concepția despre monarhia autocrată, Alexandru a pierdut o parte din simțul măsurii, al ordinii și al cumpătării, ceea ce l-a adus în conflict grav cu macedonenii din anturajul său.

Primele greutăți ale domniei

Deși armata, prin glasurile generalilor Antipater și Parmenion, recunoscuse ca rege pe Alexandru, în fața noului monarh stăteau destule primejdii. În interior, eventualii pretendenți la tron – frați, veri, unchi și alte rude apropiate – au fost masacrați fără milă, cu excepția fratelui său Filip Arhidaios, considerat ca debil mintal.

„Epurarea” s-a extins și în rândul nobilimii macedonene. Olimpiada, reîntoarsă la Pella, se războină feroce pe rivala sa Cleopatra, silită să se spânzure.

Dispariția neașteptată a lui Filip a produs în Grecia o trezire a spiritului de libertate, ațâțat de glasul lui Demostene. Liga de la Corint se considera eliberată de obligațiile asumate viager, în fața unui generalism macedonean mort în 336. Cu rapiditatea sa de acțiune, Alexandru frână imediat încercările de desprindere a orașelor grecești. La sfârșitul verii anului 336 apărui în Tesalia, apoi la Termopile, unde delegații amficioniei delfice îl întâmpinară ca pe un șef al elenilor. Tebanii, atenienii și alții i-au trimis solii de supunere. La Corint, *sinedrionul* (consiliul) ligii i-a recunoscut pe loc calitatea de hegemon în proiectata expediție împotriva perșilor.

Lui Alexandru îi rămânea acum asigurarea spatelui în nordul balcanic, unde numeroșii dinaști traci și iliri aspirau, de asemenea, la independență, după asasinatul de la Pella. În primele zile ale primăverii anului 335, tânărul rege apărui pe neașteptate în mijlocul Traciei, pe care o pacifică, trecu apoi Balcanii împotriva tribalilor și geților. Cu o tactică iscusită înfrânse pe tribali, primi o solie de amicitie din partea celților de la Dunăre și se îndreptă în grabă împotriva geților de la nordul fluviului. Pe malul Istrosului au fost strânse câteva corăbii și numeroase bărci de pescari, cu ajutorul cărora el a trecut pe neașteptate în câmpia getică, 500 de călăreți și 4.000 de pedestrași. „În timpul nopții – scrie Arrianus (I, 4) – trecură cu toții dincolo, într-un loc cu holde bogate, care îi ascundeau de priviri în timp ce se apropiau de mal. La revărsatul zorilor, Alexandru porni prin lanuri, dând ordin pedestrașilor să culce grâul cu lăncile lăsate de-a curmezișul și să înainteze astfel până ce vor ajunge în locurile unde câmpul nu era cultivat. Cavaleria merse pe urmele falangei, tot timpul cât îi trebuia acesteia să-și croiască drum prin lanuri; în schimb, când ieșiră dintre holde, Alexandru își conduse cavaleria pe aripa dreaptă și-i porunci lui Nicanor să dispună falanga în formație lărgită.

Geții n-au rezistat nici măcar celui dintâi atac al cavaleriei. Îndrăzneala lui Alexandru, care trecuse cu atâta ușurință și într-o singură noapte Istrosul, cel mai mare dintre fluvii, fără să aibă nevoie de vreun pod peste vadul apei, li se părea nemaipomenită; masivitatea falangei îi făcu să intre în panică, iar cavaleria lovise puternic în ei. La început geții se retraseră în fugă spre o cetate așezată cam la o *parasangă* (cca 5 km) departe de Istros; însă când văzură cu câtă băgare de seamă înainta falanga lui Alexandru mereu pe lângă

fluviu, cu cavaleria în frunte, așa fel încât geții să n-o poată încercui prin surprindere, aceștia părăsiră cetatea, care era slab fortificată, și luară cu ei toți copiii și toate femeile pe care le putuseră sui pe cai, îndreptându-se cu ei departe în stepă.

Alexandru puse stăpânire pe cetate și pe tot ce nu fusese luat de geți, însărcinând pe Meleagru și pe Filip cu transportul prăzilor [spre patrie], apoi distruse cetatea din temelii, după care aduse jertfe pe malul Istrosului lui Zeus Salvatorul și lui Heracle, ca și însuși Istrosului, care nu-i fusese potrivit, și în aceeași zi se întoarse în tabără, aducând cu sine pe toți oamenii săi, teferi“.

Relatările istoricului grec arată bogăția agricolă a Câmpiei Dunării, locuită pe atunci de strămoșii noștri geto-daci.

Au urmat la rând ilirii, ai căror șefi Cleitos și Glaucias răzvrățiți s-au împrăștiat în debandadă. Campaniile din Balcani și de la Dunăre au fost conduse numai de Alexandru, fără sprijinul vreunui general cu experiență. Succesele rapide obținute l-au consacrat ca un mare comandant și i-au maturizat experiența pe câmpul de luptă.

În timp ce Alexandru era angajat în luptele de la Dunăre, în Grecia s-a răspândit zvonul că ar fi căzut în luptele cu tribalii. Glasul lui Demostene și aurul persan au agitat din nou lumea elenică, gata de revoltă. La 13 zile după incendierea Pelionului, Alexandru apărui în inima Greciei. Oferta repetată pe care o făcu tebanilor – capii insurecției – de a se supune a fost respinsă. Teba a căzut în urma unui asalt dat de falanga macedoneană. Cadavrele a 6.000 de locuitori se vedeau pe străzi, iar 8.000 de prizonieri au fost vânduți ca sclavi. La cererea lui Alexandru, *sinedrionul* de la Corint a votat distrugerea orașului. Au fost cruțate numai templele și casa poetului Pindar. Ca prin farmec a încetat mișcarea din Grecia, înmărmurită de soarta Tebei distruse. Macedoneanul pretindea Atenei să-i fie predați instigatorii, în frunte cu Demostene. Marele orator spunea poporului că nu-i bine „să fie dați lupilor câinii de pază ai turmei”. În cele din urmă, Alexandru a renunțat la această cerere și s-a întors la Pella, pentru a pregăti campania împotriva perșilor. Dar, înainte de a reveni în patrie, i-a silit pe membrii *sinedrionului* de la Corint să-i reinnoiască jurământul de credință. Se spune că atunci l-a vizitat pe filozoful cinic Diogene din Sinope, pe care l-a găsit tolănit la soare în fața faimosului său butoi ce-i servea drept locuință. Întrebat de Alexandru dacă are cumva nevoie de ceva, Diogene i-a răspuns: „Da, dă-te puțin la o parte din soare și nu-mi face umbră, ca să nu-mi iei ceea ce nu-mi poți da“.